

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 9. marca 1864.

Gospodarske stvari.

Odprto pismo našim kmetiškim gospodarjem.

Pisal P. N. Feuser.

Okolščine so nanesele, da moram besedico spregovoriti do vas o tistem gnoji, ki se po svetu prodaja pod imenom semenski gnoj, zgosteni gnoj, ali gnoj za vse (Samendünger, concentrirter Dünger, Universaldünger).

Dokler vsak gospodar ni kemikar ali dokler kmetijske družbe ne čujejo nad prodajo umetno napravljene gnoja, težava bo s takim gnojem. Naši kmetovavci so v primeri s kmetovavci družih dežel dosihmal še malo rabili umetno napravljene gnojila; pomagajo si večidel s tem, ki ga jim živinica napravlja v hlevih. Al pridejo časi tudi za nas, da bomo segali po tacem gnojilu.

Da se tudi tak gospodar, ki bi rad gnojil s tacim gnojem, boji prekane, kdo mu more to za zlo vzeti? Kako more spoznati lastnosti tega gnoja? Če je tudi njegov sosed že skusil tak gnoj ali če ga je skusil morebiti kadaj že on sam in ga hvalil, ali je pač gotovo, da ta, ki ga danes želi kupiti, tudi je tak? Nevarno je kupovati neznanih mu gnojil; zna biti, da je gnoj res dober, zna pa tudi biti, da ne. Treba je, da tak gnoj se vselej kemično preiskavati dá, in da skušnje po kmetijskih družbah vrednost njegovo določijo.

Neki Francoz misli prodajati semenski gnoj pri nas v Ljubljani cent po 10 gold. Za oral (joh) zemlje — pravi — dosti je tega gnoja 60 funtov, in žetev bo bogata kakor v Banatu.

S 6 gold. oral zemlje pognojiti, in s tem nič drugega opraviti imeti, kakor ta gnoj pomešati s pomočenim semenom in seme in gnoj ob enem sejati, po njem pa toliko bogat pridelek, oj, to je mikavno res!

Al skor bi mislil, da ravno preveliko obetanje bo zadrževalo ljudi, da ga ne bojo kupovali.

Meni se je dalo na poskušnjo nekoliko tega gnoja; res kaže znamenja velike redivnosti. Po mojem prevdanku utegne cent tega gnoja kake 4 do 6 goldinarjev vreden biti.

Al to brž rečem: če gospodarji nimajo dosti hlevnega gnoja in potrebujejo umetnega, ni ga cenejšega in boljšega od košene moke, ki najbolji in čist stane le po 2 gold. cent.

Al pogledimo zdaj: kaj je semenski gnoj?

Semenski gnoj je izleček posebno zdatnih gnojnih stvari, ki se s semenom vred sejejo na njivo. Glavni namen tega gnoja je, da stori, da žito ali kar si bode hitro hitro in krepko rasti začne. Kjer je tedaj na hitri rasti posebno ležeče, tam je res dober tak gnoj.

Največo moč ima tedaj tak gnoj prve 4 tedne, — pozneje ne dela čudežev več. Ker je pa moč tacega gnoja ob prvi dôbi rastlinstva tako velika, je pa tudi po malih skušnjah izvesti treba, da taka moč ne pokonča prve kalí semenu.

Najbolji in najmočnejši semenski gnoj je zmes iz fosforove kisline (ki jo je v kostéh največ), iz amonijaka (tiste stvari, ki nam iz navadnega gnoja v nos drega) in pa iz alkalij (lugastih soli). Ni nam treba tacega semenskega gnoja iz ptujih dežel kupovati; lahko si ga prav dobro in prav dober kup sami napravimo. Zato se moramo varovati, da nas ne zapelje prenapeta hvala tacih prodajavcev, ki nam obetajo, da hribe in doline si moremo gnojiti že s periščem takega gnoja.

Ako si hočete, dragi gospodarji, prav dober gnoj sami napraviti, vzemite 25 funtov v prah zmletih kostí (košene moke), 25 funtov navadnega pepéla (iz drv), 25 funtov krvi, kakoršna je, ali pa posušene, kar je še boljše, 25 funtov golobjeka ali kurjeka, — ti zmesi prilíte močne gnojnice ali človeške scavnice, da je kakor gost močnik, in vse to pokrite z drobno prstjo za 2 ali 3 pavce na debelo, da amonjak ne izpuhti. Tako ostane ta zmes (mešanca) kakih 12 do 15 dni. Zdaj se dobro premeša, in ker je zmes drobljiva kakor zemlja, se s semenom vred seje, in sicer toliko tega gnojila se vzame kolikor semena, postavimo, mernik gnojila na mernik žita itd.

Porok sem vam, da cent tacega gnoja, ki še prekosí tistega, ki ga nam na prodaj ponujajo, če si ga domá napravite, vas ne stane više od 1 gold. in pol.

To, dragi gospodarji, sem vam hotel povedati, deloma zato, da vas opomnim velike vrednosti semenskega gnoja, deloma pa zato, da si ga ne kupujete iz ptujih dežel, ampak si ga napravljate sami.

Milost tičem pozimi!

Letošnja huda zima spomnila me je, kako so milovanja vredni tiči, naši največi dobrotniki na vrtilih in polji. Povejte „Novice“ svojim bravcem, da storimo saj vprihodnje, kar smo zanemarjali dosihmal.

Ostro zimo občuti vsaka živa stvar, še posebno pa siromaki. Toda razun ljudi je tudi dovelj družih trpinov, ki so tudi našega usmiljenja toliko več vredni, ker nam skazano dobroto obilo povračujejo. Tù sem spadajo tisti tički, ki tudi čez zimo pri nas ostanejo, in taki, ki iz gozdov in hribov se o hudi zimi našim hišam približajo. Ohranimo in preživimo te nedolžne živalice; skrbimo, da ne bodo glada pocepale, zlasti tiste, ki po naših vrtilih, na polji in v gozdih toliko škodljivih mrčesov potrebujejo. Teh neprecenljivih dobičkov še naše ljudstvo sploh ne spozná; — zato naj vsi tisti — posebno pa naši gozdnarji in ljudski učitelji —

kteri svojo okolico podučujejo in po izgledih prepričujejo, ljudem to dobro dopovejo.

Med mnogimi družimi tički, ki največ škodljivih mrčesov pokončajo, je senica prva; ona zasluži, da se sovražnih zalezovavcev, kar je le mogoče, varuje, in kakor čila delavka po naših vrtilih, logih in gajih redi. Vsaka votlina v sadnem drevesu se dá za njeno prebivanje lahko napraviti, če se le trohnina iz nje spravi in toliko razširi, da more senica skozi luknjo v duplino smukniti, v nji gnjezditi in mlade imeti. Če se pa zasledí v tacih duplinah voda ali obila mokrota, zavrtaj v drevo nekoliko luknjic spodej, po katerih se mokrota oceja. Kdor take prebivališča senicam napravlja, bo gotovo kmali gostače na svoj vrt privabil, kateri mu bodo delo s tem bogato povračevali, da mu bode vsaka taka družinica 4 milijone škodljivih mrčesov iz vrta potrebila. To število je po skušnjah potrjeno. Pa tudi po gozdih bi se imele starim in votlim drevesom prizanašati, da imajo tudi gozdni tički varne zavetja in prebivališča v njih.

Dovolimo jim zavetje in pa brambo pozimi, pa tudi, kar je moč, živeža blizo našega stanovanja!

Poskusimo jim tū in tam na dvorišči, v kaki odprti šupi ali na kakem drugem varnem kraju nekoliko zrnja, krušnih in družih tacih drobtinic posuti, ali pa bezgovih ali jerebikovih jagod (Vogelbeeren) potresti, — kmali priteče truma gladnih živalic. Pa še večje veselje si napravimo, če jim pred okni na dvoriščni ali vrtni strani kako staro desko pribijemo, na-njo kako nizko smrečico postavimo, in z raznim zrnjem, namreč z ovsom, ogršico, konoplji, prosom in drugim zrnjem posujemo, ali pa kosčke zrezanega mesa in krušnih drobtinic potresemo. Kosčiki slanine, klobas, bučne, orehove jedrca in solnčne rože so senicam največa sladkarija. Kakošen vriš se začne pred našimi očmi, ko so gladni tički prvo plahoto prestali. Hišni in poljski vrabci, kobilarji, šinkovci, penože, med vsemi pa cela množica senic, malih, vélicih se nam dobro došli v gostje napovedujejo. Če se jim pa na diljo kaka kost dá, hrustanec ali kakošen špehov ocverek, to jim je še le veselje!

Kdor pa nima na vrtu duplenih drevés, more senice in druge tičke v svoj vrt privabiti in sicer, če jim tū in tam po drevesih majhne valjivnice ali gojilnice, to je, skrinjice po kakih 10 pavcev dolge in 4 široke nastavi, ki so od vseh družih strani zamahšene in le od spredej imajo kak poldrugi pavec široko linico, skoz katero senice lahko noter in vèn smukajo, pa morajo precej visoko na drevesu postavljene biti, da baticam o sedenji na jajcih dehurji, mačke in sove nadleže ne delajo. Najboljše je, če se za valjivnice stari les jemlje, da jim ni skrinjica za strašilo in da se je tički lahko privadijo. Kdor pa take gojilnice na drevesa, skednje in druge poslopja deva, naj na to pazi, da bo luknjico vselej proti jutranji strani obrnil. Nikar ne mislite, da take tičje hišice so le izmišljena stvar, — kdor je potoval po Nemčii in Švajci, jih je opazil tisoč in tisoč!

Slovstvene stvari.

Matija Kastelec.

Popravek.

V Jirečekovi tudi po „Novicah“ razglašeni knjigi „slovenske literature“, str. 19, je pisano, da ni znano, kterelega leta je umrl Kastelec, in da je še živel leta 1689, ko je pisal Valvazor.

Naj dodam to-le: Kastelec počiva v samostanski cerkvi pred stranskim oltarjem Matere Božje, ima

grobe napis, ki si ga je sam naredil; ploša moli čez tlak za dobra dva prsta. To je ukazal zato narediti, pravi ustmeno sporočilo, da bi se vsaki spomnil njegove duše, kdor zadene ob kamen.

Kronika naša ima pod letnico 1688 tako zapisano:

„In hunc annum incidit obitus A. R. D. Mathiae Kastelz Canonici Rudolphwertensis et Beneficiati Ssmi. Rosarii. Vir hic fuit benefactor eximius Conventus, cujus inter alia beneficia, de quibus constat, numeratur lampas argentea ad altare majus appensa, quam ille fieri curavit: Item erectio fornice modernae Ecclesiae, ac turris, quae ipso dirigente tamquam Architecto perfecto exstructa sunt. Fuit vir venerandus, ab omnibus amatus, obiit plenus dierum, ac sepultus est in nostra Ecclesia ex parte Evangelii altaris Immaculae Conceptionis sub lapide sepulchrali ibidem adjacente.“

Grobni napis pa se glasi tako:

Hic Mathias Castellez Canonicus jacet,
qui etiam mortuus non tacet.

Loquitur hic in fornice et turri
nec silent alibi muri.

Hic sciens architecturam

fecit sibi hanc sepulturam,
et ut sit cum mundis

Petit a singulis paternoster vel de profundis,

Clamat o viator ne tace

saltem die requiescat in pace.

Dic ut docet S. Sulpitius

Deus sit ei propitius.

Obiit in Domno An. 1688

Die XIX. Junii aetatis suae LXV.

Lux aeterna luceat ei Domine

Cum Sanctis tuis in aeternum.

Ob kamnu na štirih stranéh je napisano:

Quaeris, cur voluerit

sepeliri hic intus

ait causa fuit

meus frater Hyacinthus.

Njegov brat, P. Hiacint, je bil frančiškan v novomeškem samostanu, in ker sta se ljubila v življenji, nočeta biti ločena po smrti, dostavlja kronika.

Napis ta je na kamnu ravno tako pisan, kakor v kroniki, in je lahko brati, samo pri letnici (1688) in pa pri starosti ste dve vrsti oguljeni, kajti tū je kamen najbolj pod nogami. Teh verst je toliko brati:

a) Obiit in Domno An. 16..

b) Die XIX. junii aetatis s.....

Če smemo verjeti kroniki, česar nam noben pаметen branil ne bode, stavimo konec Kastelčevega življenja v leto 1688. V tem nas tudi ne moti Jireček, ki pravi, da je K. leta 1689 še živel, in se opira na Valvazorja. Valvazor se čisto vjema s kroniko; on namreč piše o K. „und lebt nunmehr, nemlich in diesem 1687 Jahr, schon dreyssig Jahre in solchem Canonicat, als der älteste Canonicus zu Rudolfswerth.“ (VI. p. 360.) — Druga pa je s starostjo; ako je bil rojen leta 1620, kakor piše Valvazor, in umrl 1688, kakor priča kronika, bil je več star kot 65 let.

Pa še drugi spominek ima Kastelec v „Mejstu.“ Tista hiša, ki je sedaj v njej gostivnica „zur Sonne“ in pa „Kazina“, bila je Kastelčeva in brž ko ne zidal jo je on, na to vsaj kaže kamniten spominek; na zidu namreč ji je podoba Marije v kamen vrezana z napisom:

SVB POTESTATE MARIANA

VIVET AEDES CASTELZIANA.

Kakor priča ta napis, bila je zidana hiša ta leta 1668. Bog zna, koliko gospodarjev je imela v dve sto letih; sedaj je vlast gosp. Langerja žl. Podgoro. Ali v kamen rezani spominek pričuje zmiraj, da ji je bil prvi gospodar Kastelec, toraj prav pravi, da „sub potestate Marije“ bode živela hiša Kastelčeva v spominu. *)

P. Ladislav.

*) Ko bi Novomeščanje kedaj?! se toliko domačinstva zavedili, da bi napravili si čitavnico, bi pač ta hiša, ki jo je zidal Slovenec, bilo zgodovinsko pomenljivo stanovišče narodnega zavoda.